

VÄRDEBESKRIVNING

Område av riksintresse för naturvård i Västerbottens län

Datum: 2023-05-02

Områdesnummer: NRO 24 073

Områdesnamn: Sävarån

Kommun: Umeå, Vindeln, Skellefteå

Kartblad: 20K, 21K, 22K, 22J

Area: 13 706 ha

Naturgeografisk region: Norra Bottenvikens kustslätt (29a), Vågig bergkullterräng (30a), Bergkullslätt (32c),

Kust/havsregion: Ej aktuellt.

Regionindelning för sjöar och vattendrag: Bottenviken.

Agrara kulturlandskapsregioner: Ej aktuellt.

Landskapsform: 1) Slätt med lägre relativ höjd än 20 m, 3) Kullig terräng med relativ höjd 20-50 m, 4) Kullig terräng med relativ höjd 50-100 m, 5) Vågig bergkulleterräng med relativ höjd över 100 m.

Riksvärde: Vattendrag, Geovetenskap (HK-deltan, rullstensåsar, flyttblock), Sjö- och myrlandskap, Alluviala våtmarker och lövskogar, Fauna, Flora.

Värdebeskrivning: Sävarån är en oreglerad skogsälv vars källområden utgörs av ett ovanligt sjö- och myrrikt landskap där våtmarker och sjöar är orörda. Längs ån finns många vackra forsar. Sävarån och dess närmiljö har en mycket artrik flora, med flera sällsynta arter. Faunan inkluderar sällsynta och hotade arter som lax, öring, flodpärlmussla, utter och lövskogsberoende fåglar. Nedströms Sävar finns mycket värdefulla översvänningsområden med alluviala våtmarker och lövsumpskogor som har få motsvarigheter i landet. Älvlandskapet har mycket höga geovetenskapliga naturvärden i form av bland annat välutbildade HK-deltan, rullstensåsar och ett mycket imponerande flyttblock.

Huvudkriterier:

A Särskilt framstående exempel på en mindre skogsälv

B Väsentligen opåverkat vattendrag

C Vattendrag med förekomst av sällsynta och sårbara biotoper och hotade arter

D Vattendrag med mycket rik och varierad flora och fauna

E Säreget flyttblock (Europas största)

Förutsättningar för bevarande: Grundförutsättningen för att bevara områdets naturvärden är att den naturliga vattenregimen bevaras och att karaktären av opåverkad skogsälv bibehålls. Områdets höga värden kan reduceras av bland annat vattenreglering, bortledning av vatten, utsläpp, industrianläggningar, täkter, dikning och kalavverkning i älvens närområde. Ingrepp som förändring av vattendragets sträckning eller bottenprofil, vandringshinder, vattenuttag, utsläpp av försurande ämnen, miljögifter, överfiske, och inplantering av främmande fiskstammar skulle också medföra att naturvärdena skadas.

Sävaråns geovetenskapliga värden kan påverkas negativt av täktverksamhet, vägdragning och mer storskaliga schakt- och anläggningsarbeten.

Efter att flottningen upphörde i Sävarån har åtgärder gjorts för att återställa systemet till ett skick som liknar det som rådde före flottningsepoken. Det är angeläget att fortsätta med miljöåterställning i älvsystemet, till exempel genom att ta bort onaturliga vandringshinder och återställa svämplan och skadade bottnar. Det är också viktigt att återställa hydrologin på dikade våtmarker i avrinningsområdet.

Säkerställande: Sävarån är ett Natura 2000-område utifrån habitatdirektivet, de nedersta delarna är även utpekade utifrån fågeldirektivet. Botsmarksblocket är skyddat som naturminne och Nedre Sävarån är skyddad som naturreservat.

Områdets huvuddrag: Sävarån är en mindre skogsälv som är 142 km lång, har en fallhöjd på 262 m och som avvattnar ett ca 1160 kvadratkilometer stort landområde. I vattensystemet återfinns en stor variation från näringsfattiga till näringsrika vattenmiljöer.

Sävarån rinner upp i ett mycket sjö- och myrrikt landskap kring Lossmenträsket i gränsområdet mellan Vindelns och Skellefteå kommuner. Sävarån har ett varierat lopp genom Umeå kommun åt sydost till mynningsområdet i Sävarfjärden vid Skeppsvik. Sävarån blir successivt större genom tillskott från biflöden, de största är Norsån som tillkommer i Botsmark, Gravån som ansluter nedströms Gravmark samt Pålböleån som ansluter i Sävar. Åns omgivningar består mest av skog och myrar. Jordbruksmark förekommer främst kring Botsmark, Gravmark, Bullmark och Sävar.

Sävaråns vattenflöde är inte reglerat med några dammar, däremot finns det ett par mindre vattenkraftverk i ån. De ger en lokal påverkan på vattenmiljön, genom att delar av vattnet avleds från ån till vattenkraftturbiner och sedan tillbaka ut i huvudfåran.

Sävarån präglas av en naturlig flödesdynamik med regelbundna säsongsmässiga variationer i vattenföringen. Variationerna i vattenföring styrs av årstidsväxlingarna. Nederbörden under vinterhalvåret samlas i form av snö och älven blir istäckt på vintern. Högvattenflödet infaller när snön i skogslandet tinar under april-maj. Vattenståndet varierar med en amplitud på omkring tre meter i översvämningssområdet nedströms Sävar. Efter vårfloren sjunker vattennivån successivt och flödet påverkas framför allt av regn, som om de är kraftiga kan ge snabba flödesökningar.

Landskap och naturförhållanden

Sävarån har ett långsträckt avrinningsområde i sydostlig riktning. Lutningen är mycket liten mellan Lossmenträsket och Lillsävarträsket. Här rinner älven i korta lugnflytande sträckor mellan stora och medelstora sjöar, de största är Stor-Renträsket, Stor-Sävarträsket och Lill-Sävarträsket. I samma område finns en mängd mycket värdefulla och variationsrika våtmarker, bland annat myrarna mellan Petisträsket och Stor-Renträsket, myrarna utmed Ekån, Taklösmyr, Torrkälsmyran, Burmansmyran, Hundtjärnmyran och flera andra mer eller mindre orörda myrområden.

Nedströms Lill-Sävarträsket ändrar landskapet och älvfåran karaktär. Älven bildar ett sammanhängande flöde genom ett mer slutet och småkuperat skogslandskap med omväxlande forsar, strömsträckor och lugnflytande sel. Älven har den här karaktären ända ner till i höjd med Krokbäck. Området vid Krokbäcksfallet är den mest storslagna forssträckan längs ån.

Nedströms Krokbäck ändrar älven karaktär på nytt och rinner nu vidare djupt nedskuren i gamla sedimentplan, bitvis meandrande genom sedimenten. I den här sträckan omges ån av låga, vegetationsklädda strandlänter.

Nedströms Sävar byter älven skepnad ännu en gång, nu blir älven lugnflytande och omges av flacka, vidsträckta översvänningsmarker ända ner till mynningsområdet i Skeppsviksfjärden. Under vårfloden strömmar älvsvattnet i det här flacka landskapet även genom en västlig fåra över våtmarkerna.

Geomorfologi – allmänt

Berggrunden omkring Sävarån består av gnejser som härrör från Skellefteseriens sediment. Kring källsjöarna och vid åns övre delar är morän och torv dominerande jordarter. Mellan Stor-Godträsket och Lappsjön rinner Sävarån genom en småbruten moränterräng vars svackor är uppfyllda av sjöar och småmyrar. Strax ovan högsta kustlinjen (HK) finns Västerbottens östligaste dödisområde. Mellan Lill-Sävarträsket och Botsmark sker en övergång till vågig bergkullterräng genom vilken ån har bildat en mycket tydlig genombrottsdal. Längs älvens mellersta delar är det isälvssediment som dominerar älvlandskapet. Det finns också välutvecklade transversella moränryggar intill ån.

Norr om Botsmark finns flera mycket stora flyttblock. Botsmarksblocket är Europas största kända flyttblock.

Nedströms Sävar domineras landskapet av finkorniga havssediment som ibland består av sulfatjord, så kallad svartmocka. Det omgivande landskapet nedanför Sävar präglas av drumlinisering i nord-sydlig riktning. Utloppet i Skeppsvik sker i ett av landets bäst utvecklade drumlinlandskap som bestående av låga moränryggar som är utsträckta i nord-sydlig riktning.

Geomorfologi – Sävaråsen

Från trakten av Ekträsk och nedströms är det isälvs sediment som dominerar älvlandskapet. Älven följer Sävaråsen under långa sträckor. Sävaråsen är en av länets bäst utbildade rullstensåsar och åsen är på långa sträckor opåverkad av täktverksamhet. Eftersom åsen först bildades vid kusten och sen växte fram åt nordväst när inlandsisens kant smälte bort västerut, så beskrivs åsens olika delar med start från kusten.

Sävaråsen mellan Sävar och Fattumyran

Vid Sävar syns Sävaråsens äldsta del. Åsen sträcker sig längs vägen mot Bullmark. Trots kraftig svallning har åsryggen tydligt markerat krön 5–10 meter över omgivningen, omgiven av en relativt bred zon med isälvs material. Det nordligaste delavsnittet vid Stor-Malsjön är opåverkat och har mycket högt naturvärde. Detta åsavsnitt kännetecknas av flera korta åsryggar som löper ut från huvudåsen mot nordväst.

Sävaråsen mellan Fattumyran och Lill-Malsjön

Mellan Fattumyran och Långmyran strax norr om Lill-Malsjön har åsen ett ovanligt utseende och mycket högt naturvärde. På västsidan av huvudåsen finns fem distinkta blåsar utsträcka i nordvästlig riktning, med liknande avstånd mellan dem. Blåsarna har troligen bildats av smältvattenflöden i issprickor, vars riktning bestämts av den storskaliga topografin norr om Bullmark. Huvudåsen har legat som skydd mot havsvågornas erosion och därför fått ett flackt avrundat krön. Öster om Stor-Malsjön har Sävarån svängt mot väster och rinner intill rullstensåsen.

Sävaråsen mellan Lill-Malsjön och Bullmark

I norra delen av Sävarheden går åsen ner i Sävaråns dalgång. Åsen ändrar där delvis karaktär och blir mycket smalare och med mer markerad ryggform. Åsen sträckning mot nordväst fortsätter genom Tålsmark och ut på Bullmarksslätten, där åsen har distinkt, undulerande ryggform. I norra delen av Kammen skär Sävarån igenom åsen. Åsen minskar sedan snabbt i mäktighet och försvinner ca 100 meter nordväst om ån.

Sävaråsen mellan Bullmark och Furunäs

Åsen löper huvudsakligen intill åns västra strand samt är smal och undulerande med vägen uppe på åschrönet. Vid Bäckströmstomten reser sig åsen 10–11 meter över omgivningen för att mot nordväst sjunka till en höjd på ca 5–7 meter.

Sävaråsen mellan Furunäs och Gravmark

Åsen på detta avsnitt påminner om det föregående, men norr om Furunäs löper åsen något längre från ån, som dock fortsatt rinner parallellt med åsen. Åschrönet undulerar mycket, med en nivå på mellan bara enstaka meter upp till ca 6–7 meter över omgivningen. I norra delen av Bräntheden skär Sävarån igenom åsen. Inom återstående del av inventeringsområdet löper åsen på åns östra sida. Vid Gravmark försvinner åsen nästan helt och det grövre isälvs materialet är delvis överlagrat av uppplade finsediment.

Växt- och djurliv, våtmarker och älvnära skogar

Större delen av Sävaråns omgivning består av barrskog och myrar. Längs övre Sävarån finns en omväxlande och artrik växtlighet och en bitvis frodig vattenvegetation som hyser i området sällsynta arter.

Sävaråns vattenkemi är varierad och växlar mellan näringsfattiga och näringsrika miljöer. Lossmenträsket och Trehörningssjön är exempelvis mycket näringsfattiga sjöar. Nedströms Trehörningssjön ökar näringsrikedomen påfallande snabbt varför stränderna kantas av frodiga vassar. Mellan Stor-Renträsket och Torrträsket finns fläckvisa bestånd av den sällsynta växten sjöranunkel.

Vid Ekträsk finns även utpostlokaler av klibbal. Både sjöranunkel och klibbal bedöms ha levt kvar från tiden för Ancylussjön (sötvattenssjö som fanns i området för 10.700 – 9.800 år sen) ända fram till idag. Vid Bergvall strax nedströms Lill-Sävarträsket finns landets nordligaste förekomst av växtarten granbräken. Längre ned längs ån förekommer djupt nedskurna raviner med vackert utbildad lövvegetation och en särpräglad flora.

I översvämningområdet nedströms Sävar finns både sedimentmarker och moränmarker med en mosaik av variationsrika våtmarker och lövsumpskogor som saknar motstycke i den södra Västerbottenskusten, i detta landskap finns även intressanta granskogor, stränder och vattenmiljöer. Lövsumpskogarna i det här området är mycket värdefulla och innehåller rikligt med död ved. Nedströms Sävar finns också flera intressanta växtlokaler, här växer bland annat grönskära, brunskära, gul svärdslilja och skogssäv. Vid åns mynning förekommer bestånd av växtarterna trubbpilblad och trubbnate.

Sävarån hyser en värdefull fiskfauna som innefattar bland annat lax, öring, flodkräfta och harr. Flodpärlmussla finns i huvudfåran där småmusslor också är funna. I Sävarån finns en stark stam av utter med konstaterad föryngring och bävern är spridd längs hela ån. Ornitologiskt är Sävarån värdefull på grund av de goda rastplatserna ån erbjuder. Burmansmyran mellan de båda Sävarträskerna är en utmärkt rastplats för vadare och änder. Vid Botsmarksträsket rastar fåglar under vårflyttningen. Andra värdefulla rastplatser är Tidesviken och Bergviken nedströms Sävar, där stora flockar av tranor, sångsvanor, vadare, änder och rovfåglar rastar både vår och höst.

De vidsträckta översvämningssmarkerna i anslutning till Sävaråns nedre delar, med vidsträckta sumpkärr, lövsumskogor och intilliggande äldre barrskogor har mycket stort ekologiskt värde.

Anmärkningar: Sävarån är skyddad från vattenkraftsutbyggnad enligt 4 kap 6§ miljöbalken.

Sävaråns vattensystem ett viktigt område för ekologisk forskning, då Sävarån är ett exempel på en skogsälv med varierande vattenkemi och därav följande olikheter i växt- och djurliv.

Referenser:

- Forslund, M, Löfroth, M & Rundlöf S, 1991: Våtmarker i Västerbottens län. Länsstyrelsen i Västerbottens län, Meddelande 1:1993.
- Fängstam, H, 1987: Inventering av flodpärlmusslan i Västerbottens län. Länsstyrelsen i Västerbottens län, meddelande 7:1986.
- Jansson, E, 1985: Mindre vattendrag i Västerbottens län – en sammanställning av naturvärden. Länsstyrelsen i Västerbottens län, meddelande 2:1985.
- Länsstyrelsen i Västerbottens län 1987: Inventering av naturgrus över och under grundvattenytan samt restprodukter inom Umeå-Vännäs grusförsörjningsområde, meddelande 2, 1987.
- Nilsson, C. 1976: Sjöranunkeln, *Ranunculus lingua*, i Västerbotten. Svensk Botanisk Tidskrift 70:269-274.
- Nilsson, C. 1982: Sjöranunkeln, *Ranunculus lingua*, och högsta kustlinjen i Norrland. Svensk Botanisk Tidskrift 76:15-24.
- Olsson, C. 1985: Inventering av vitryggig hackspett samt häckfågelfaunan på på Ostön, samt runt Røvsundet och Sävaråns nedre lopp sommaren 1985.
- Olsson, M. mfl. 1988: Utterinventering. Norrland 1986-1987. Naturhistoriska riksmuseet och Svenska Jägareförbundet.
- SOU 1976:28 Vattenkraft och miljö 3.
- Statens Naturvårdsverk 1979: Översiktlig inventering av Sveriges våtmarker. SNV PM 1184.
- [Remibar - fria vandringsvägar](#)